

КОНСТИТУТИВНІ ЗАСАДИ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ПРАВА

УДК 340.12

Бандура О. О. – доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

ПРАКСЕОЛОГІЯ ПРАВА ЯК СКЛАДОВА ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

Розкрито основні риси праксеології права та її зв'язок із філософською праксеологією. Здійснено аналіз діяльності людини як правової істоти. Особливу увагу приділено взаємним зв'язкам праксеології права з іншими філософсько-правовими дисциплінами (правовими антропологією, аксіологією, онтологією та гносеологією). Обґрунтовано положення про те, що праксеологія права є необхідною складовою філософії права як єдиної діалектичної системи.

Ключові слова: філософія права, праксеологія права (правова праксеологія), правова діяльність, юридична діяльність, діалектика.

Найвиразнішою характеристикою правової людини є її діяльність, а саме правова діяльність. Тому праксеологія права як теорія правової діяльності є необхідним складником філософії права. Але порівняно з іншими її складниками – антропологією права, аксіологією права, онтологією права та гносеологією права – її розроблено менше.

Першим у вітчизняній філософії права праксеологічно-правову проблематику почав досліджувати О. В. Павлишин [1–9]. Загалом цій проблематиці присвячено досить мало праць, найґрунтовнішою з яких є монографія С. Д. Гусарєва «Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти» [10]. Деякі аспекти правової діяльності окреслено в монографічних дослідженнях Д. В. Андрєєва «Взаємодія влади та

громадськості: механізм соціально-правової комунікації» [11], В. І. Невідомого «Самоорганізація права та легітимність основного закону» [12], Д. А. Овчаренка «Покарання як об'єкт філософсько-правового аналізу» [13]. Варто назвати й такі кандидатські дисертації, захищені останніми роками: Л. Л. Радухівська «Психологічний зміст діяльності судді в кримінальному судочинстві» (2012), І. А. Гаврилук «Злочин в неklasичному праворозумінні» (2014) тощо. На жаль, взаємозв'язки правової праксеології з іншими субдисциплінами філософії права в цих працях розглянуто не достатньо.

Мета пропонованої увазі статті полягає в аналізі місця й ролі праксеології права у системі філософсько-правових дисциплін.

Праксеологію права можна розглядати як філософсько-правову науку, предметом якої є дослідження правової діяльності в усьому розмаїтті її філософських аспектів.

Праксеологія права є складовою загальної (філософської) праксеології, результатом застосування праксеологічного підходу до сфери права. Загальну праксеологію можна розуміти як філософську теорію людської діяльності. Надзвичайно важливий внесок у розвиток української (а свого часу і загалом радянської) праксеології, починаючи з 1960-х років, зробили філософи української світоглядно-антропологічної школи. Це, передусім, В. П. Іванов, В. І. Шинкарук, О. І. Яценко та ін. Їх доробок має принципове значення для розуміння і правової діяльності.

Правову діяльність С. Д. Гусарев пропонує розуміти як «один із видів соціальної діяльності, що здійснюється суб'єктами права з використанням правових засобів та з метою отримання правового результату, внаслідок чого відбувається створення права, його розвиток та матеріалізація у процесі функціонування суспільних відносин» [10, с. 312]. Особливе місце в складі правової діяльності дослідник відводить юридичній діяльності, що «здійснюється у сфері права юристами на професійній основі з метою отримання правового результату, задоволення законних потреб та інтересів соціальних суб'єктів відповідно до вимог права» [10, с. 312].

Основні риси категорії правової діяльності запозичено у філософській категорії діяльності. Діяльність як категорія філософії становить процес взаємодії людини зі світом, спрямований на його опанування та перетворення згідно з людськими потребами.

Людина є суб'єктом діяльності, а об'єктами можуть бути фрагменти як зовнішнього, так і внутрішнього світу людини.

Діяльність можна розуміти як спосіб самоствердження людини, оволодіння світом і самореалізації, як спосіб її існування. Найповніше людина розкривається саме в процесі діяльності. Г. В. Ф. Геґелю належить вислів: «Що людина робить, тим вона і є». Суть людини, як зазначає В. П. Іванов, – це «діяльність у нескінченній сфері її предметних реалізацій» [14, с. 69–70]. Діяльність, на його думку, і є «активністю, яка за формою спрямована назовні, але змістовно завжди звернена на суб'єкт, і дорівнює йому, як взагалі *людському* суб'єктові» [14, с. 66]. Таким чином, діяльність «виявляється справжнім універсумом людського буття, абсолютним началом людини, її сутнісним визначенням, формою її зв'язку з об'єктивністю і засобом нескінченного формування дійсності» [14, с. 56].

Знову звернемося до підходу Г. В. Ф. Геґеля. «Всеохопна тотальність діяльності, – життя, – писав він, – це не щось зовнішнє відносно особистості, яка сама безпосередньо становить цю тотальність» [15, с. 72]. Зокрема В. П. Іванов зазначає, що «діяльність *абсолютним* чином замикає в собі дійсний зміст людини і людський зміст дійсності» [14, с. 63].

Діяльність має процесуальний характер, і сама людина також постійно змінюється, не існує ніякої «вічної» людської природи. Основним чинником цього процесу постає діяльність. Найбільш розвинений вид діяльності – творчість. «Людина, – пише Б. Новіков, – творець... Людина, перетворюючи об'єктивний світ (і тим самим – світ власної суб'єктності),.. може та має діяти успішно лише за умови співвіднесення себе з цим світом як природна (об'єктивна) сила, але сила, здатна (з огляду на свою суб'єктність) до формоутворення цього світу, до його нормативного переутворення, генерування його нових форм...» [16]. Науковець також наголошує, що «розуміння сутності соціальної форми розвитку матерії – діяльності лише тоді може вважатись науково-філософськи осягнутою, коли її – діяльність – визначають як самодіяльність. У діяльності людина визначається дією зовнішніх відносно неї чинників та детермінант; у самодіяльності вона самовизначається» [16, с. 184].

Для людини одночасно існують внутрішній та зовнішній, духовний і матеріально-практичний, дійсний та належний світи.

У їх співіснуванні сягає кульмінації рушійна суперечність людської діяльності, яку (діяльність) потрібно розуміти як єдиний канал їх взаємодії та взаємоперетворення [14, с. 106].

Діяльність є механізмом перетворення ідеального на матеріальне. Діяльність волі, на думку Г. В. Ф. Геґеля, «полягає в тому, щоб усунути суперечність між суб'єктивністю й об'єктивністю, перемістити свої цілі з першого визначення в друге й водночас залишитися в об'єктивності у себе...» [15, с. 37]; призначення діяльності полягає в тому, щоб перемістити зміст свідомості «із суб'єктивності в об'єктивність взагалі, у *безпосереднє буття*» [15, с. 99]. Так, В. П. Іванов вважає, що діяльність становить граничну абстракцію суб'єкт-об'єктного відношення, відношення людини до світу, «в якому виражається загальний сенс продуктивного перетворення природного в людське» [14, с. 79]; у ній «приховані крайнощі як поляризації, так і тотожності суб'єкта і об'єкта» [14, с. 80].

Структурними елементами діяльності є суб'єкт, об'єкт, мета, засоби, процес і результат. Щодо мети та засобів діяльності варто наголосити, що між ними має бути відповідність. Філософ-шістдесятник О. І. Яценко, який першим звернувся до проблеми діяльності, обстоюючи першість моральної мети відносно засобів і неприпустимість відчуження засобів від мети, акцентує на тому, що «якою б надскладною не була певна моральна проблема в надскладній ситуації, за її сумлінного розв'язання через, можливо, довгий ряд опосередковуючих ланок суб'єкт впирається у прості норми моральності, які не вимагають для себе вже жодних критеріїв» [17, с. 238].

Нинішня мета українського народу є цілковито моральною. Тут доречно навести міркування експерта з питань безпеки, провідного наукового співробітника Наукового центру аерокосмічних досліджень НАН України Ю. В. Костюченка щодо захисту Донецького літовища від російських військових і сепаратистів так званої ДНР. Він пише: «Запекла оборона Донецького аеропорту – це захист цінностей, гідності й способу життя». Ця оборона, на його думку, засвідчила, що етична, культурна й цивілізаційна прірва між тими, хто атакував Донецький аеропорт, та його захисниками «стала наочною для всіх, так само як і ціннісна спорідненість українців з іншим світом» [18, с. 339].

Правова діяльність є складовою діяльності загалом, її можна визначити як граничну абстракцію суб'єкт-об'єктного відношення у світі права, тобто відношення правової людини до правового буття. Правова діяльність містить суть людини як правової істоти. Правова людина – це людина, яка здійснює правову діяльність. Правову людину та правову діяльність можна в певному контексті розглядати як тотожні. Правова діяльність має таку саму структуру, як діяльність у філософському розумінні, тобто її характеризують суб'єкт, об'єкт, мета, засоби, процес і результат.

Право є продуктом діяльності людини як правової істоти, тобто правової діяльності. Нові покоління шляхом цієї діяльності оволодівають наявним світом права і реалізують себе в ньому. Правова діяльність постає каналом переходів правосвідомості у правову реальність і навпаки.

Внутрішнім джерелом діяльності правової людини, спрямованої на розвиток правової реальності, є суперечність між сущим і належним. Суцце потребує змін відповідно до уявлень про належне, але ці уявлення й самі повсякчас змінюються, відбувається нескінченний процес розвитку наявної правової дійсності. Причому процес правової діяльності зумовлює відповідні зміни правової людини як такої.

У діяльності людини особисте органічно поєднане з соціальним (усезагальним) через те, що людина водночас є як індивідом, так і членом суспільства. Між цими двома іпостасями існує суперечність діалектичного характеру.

До проблеми суперечності між особистим і всезагальним звертається В. Г. Табачковський. Але для її розв'язання він чомусь обирає Канта, його антиномії, що за визначенням є нерозв'язними [19, с. 145]. На нашу думку, у цьому разі доречно звернутися до ідеї Г. В. Ф. Геґеля щодо розв'язання, подолання суперечностей шляхом гармонізації протилежностей. Особисте та всезагальне (суспільне, соціальне) у свідомості окремої людини можуть бути приведені до гармонії, рівноваги. Адже вона (людина) одночасно є унікальною істотою і членом суспільства, якого з іншими його членами об'єднує ціла низка істотних ознак. І в кожній конкретній ситуації питання щодо співвідношення особистого і соціального вирішується по-своєму. Потрібна гармонія між першим і другим. Особистий розвиток – це розвиток члена суспільства, він є

певним благом і для суспільства (воно отримає від цієї особистості більше користі), суспільство ж має сприяти розвитку його членів.

Діалектична єдність особистого та соціального притаманна також людині як правовій істоті. Вона намагається використовувати право у власних інтересах, але повинна бути зацікавлена в таких законах, які забезпечують стабільність, урівноваженість суспільного життя. Можна зазначити не лише про діяльність окремої людини, а й про діяльність публічно-політичної влади, держави. Так, М. В. Костицький висловлює таку думку: «Формою реалізації функцій держави є діяльність, спрямована на виявлення, подолання та попередження того, що деструктивно впливає на стабільне існування, розвиток держави, її громадян» [19, с. 267]. Це два види людської діяльності у сфері права, які мають перебувати в гармонії.

Продуктом творчої діяльності постає культура, через яку виявляється сутність людства. Право є складником культури, створеним завдяки творчій людській діяльності. С. С. Алексєєв оцінює право як «божественну свяtinю в житті людини» [20, с. 398–399]. Існує також поняття правової культури, що поєднує соціальні ідеали та практику, моральні й правові цінності з практично корисною діяльністю щодо втілення в життя вимог законності. Проте її рівень у нашій країні доволі низький, про що свідчать правовий нігілізм, зокрема кількість порушень закону. Правова культура тісно пов'язана із загальною культурою народу, базується на її засадах, є свідченням рівня її розвитку.

Також Г. В. Ф. Гегель вважав хибним уявлення про поділ наук, яке «бере окремі частини або науки в ролі рядопокладених, начебто вони подібно до видів були такими, що лише знаходяться у стані спокою і субстанціональними у своїх відмінностях» [21, с. 104]. Це можна сказати й про антропологію права, праксеологію права, аксіологію права, онтологію права і гносеологію права. Вони не є рядопокладеними, тобто між ними існують тісні взаємні зв'язки, вони перебувають у діалектичній єдності [22]. Розглянемо місце праксеології права в означеній системі.

Спершу звернемося до взаємозв'язків правової праксеології з правовою антропологією. Щоб їх зрозуміти, слід урахувати зв'язки між філософськими антропологією та праксеологією. З одного боку, праксеологія є складовою антропології (оскільки дослідження людини мусить охоплювати її діяльність),

а з іншого – теорія людської діяльності містить і дослідження впливу цієї діяльності безпосередньо на людину. Як було зазначено вище, діяльність людини – це надзвичайно важлива її характеристика. Оцінювати людину потрібно за її вчинками. Отже, правова праксеологія є складником правової антропології, а правова діяльність – суттєвим чинником розвитку людини як правової істоти.

Зв'язки правової праксеології з правовою аксіологією мають такий вигляд. Правову аксіологію можна визначати як компоненту правової праксеології, адже дослідження в галузі правової праксеології мають урахувувати цілі правової діяльності та їх зв'язок з правовими цінностями. Згідно з Г. В. Ф. Геґелем, «людина діяльна лише тоді, коли вона чогось не досягла і хоче тут іще щось продукувати й робити щось дієвим» [15, с. 144]; «суб'єкт скеровує свою *діяльність* на те, що він має розглядати як власну мету і чому він має сприяти; люди хочуть діяти в ім'я того, чим вони цікавляться або мають цікавитись як своїм» [15, с. 108]; «діяльність вимагає для себе особливого змісту й певної мети» [15, с. 117]. Важливо пам'ятати, що правові цінності перевіряють й удосконалюють у процесі правової діяльності.

Правова праксеологія тісно пов'язана з правовою онтологією, підґрунтям чого слугують взаємозв'язки між філософськими праксеологією та онтологією. Буття перебуває в процесі безперервного руху, і людська діяльність є одним з різновидів цього руху. Водночас людина впливає на буття світу – як природного, так і соціального – своєю діяльністю. Безумовно, йдеться передусім про творчу діяльність, яка дає змогу людині активно пристосовуватись до навколишнього світу і перетворювати його відповідно до своїх цілей. Правове буття людина створює та розвиває в процесі правової діяльності. Актуальна правова діяльність здійснюється в просторі наявного правового буття, а отже залежить від нього.

Зокрема, О. В. Павлишин акцентує на тому, що праксеологія права визначає критерії доцільності та прийнятності правових норм. «Перед внесенням будь-яких змін до чинного законодавства потрібно обґрунтувати їхню доцільність, встановити, наскільки прийняття, зміна або скасування певної

правової норми (групи норм) сприятиме гармонізації суспільного життя», і ці функції виконує саме праксеологія права [9, с. 641].

Правова праксеологія органічно пов'язана з правовою гносеологією – пізнавальна діяльність у правовій сфері є складовою правової діяльності загалом, а теорія правової діяльності постає результатом відповідних пізнавальних процедур. Праву притаманний інтерсуб'єктивний характер. У цьому разі людська діяльність завжди є взаємодією, організованою співпрацею багатьох людей. Узгодженість взаємодії залежить від міри взаєморозуміння, від того, чи керуються люди у своїй діяльності єдиним, узгодженим уявленням про світ права. Таким чином, питання щодо істинного знання у сфері права стає питанням про можливість досягнення взаєморозуміння і організації спільної діяльності людей. Істину можна розглядати як принциповий чинник організації правової діяльності. Відповідно, правове пізнання пов'язане з діяльністю юристів, а правова гносеологія – з правовою праксеологією.

Отже, правова праксеологія є необхідною складовою філософії права як єдиної діалектичної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Павлишин О. В. Правова праксеологія: практично-прикладні аспекти філософії права / О. В. Павлишин // *Держава і право*. – 2004. – Вип. 24. – С. 75–81. – (Серія «Юридичні і політичні науки»).

2. Павлишин О. В. Семіотичний аналіз права в контексті праксеологічних досліджень / О. В. Павлишин // *Філософські та методологічні проблеми права*. – 2011. – № 1. – С. 48–56.

3. Павлишин О. В. Правова праксеологія як галузь філософії права / О. В. Павлишин // *Міжнародна поліцейська енциклопедія* : у 8 т. / В. В. Черней, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко, Ю. І. Римаренко. – Київ : Атіка, 2014. – Т. 8 : Інформаційно-аналітична, освітня та наукова діяльність, психологічні засади поліцейської служби; міжнародне співробітництво. – С. 735–736.

4. Павлишин О. В. Правова праксеологія: предмет, методологія та співвідношення із суміжними галузями знання / О. В. Павлишин // *Міжнародна поліцейська енциклопедія* : у 8 т. / В. В. Черней, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко, Ю. І. Римаренко. –

Київ : Атіка, 2014. – Т. 8 : Інформаційно-аналітична, освітня та наукова діяльність, психологічні засади поліцейської служби; міжнародне співробітництво. – С. 736–737.

5. Павлишин О. В. Праксеологічний метод та можливості його застосування до аналізу правових явищ і процесів / О. В. Павлишин // Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 8 т. / В. В. Черней, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко, Ю. І. Римаренко. – Київ : Атіка, 2014. – Т. 8 : Інформаційно-аналітична, освітня та наукова діяльність, психологічні засади поліцейської служби; міжнародне співробітництво. – С. 752.

6. Павлишин О. В. Праксеологічно-правові дослідження: основні напрями / О. В. Павлишин // Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 8 т. / В. В. Черней, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко, Ю. І. Римаренко. – Київ : Атіка, 2014. – Т. 8 : Інформаційно-аналітична, освітня та наукова діяльність, психологічні засади поліцейської служби; міжнародне співробітництво. – С. 752–754.

7. Павлышин О. В. Праксеологический подход к исследованию правовых явлений / О. В. Павлышин // Актуальные проблемы развития правовой системы государства: российский и международный опыт: сб. науч. трудов / под ред. А. К. Черненко. – Новосибирск : Изд-во НГУЭУ, 2008. – С. 29–38.

8. Pavlyshyn O. International cooperation in higher legal education: praxeological and semiotics of law approaches / O. Pavlyshyn // Poland and Ukraine in the Era of Transformation : cross-border cooperation, innovations, education and socio-economic development. – Przemyśl : Pro Carpathia, 2014. – P. 171–182.

9. Павлишин О. В. Правова праксеологія / О. В. Павлишин // Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. – Харків : Право, 2017. – Т. 2 : Філософія права. – С. 638–642.

10. Гусарев С. Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти / С. Д. Гусарев. – Київ : Знання, 2005. – 375 с.

11. Андреев Д. В. Взаємодія влади та громадськості: механізм соціально-правової комунікації / Д. В. Андреев. – Київ : Бізнесполіграф, 2013. – 336 с.

12. Невідомий В. І. Самоорганізація права та легітимність основного закону / В. І. Невідомий. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011. – 376 с.

13. Овчаренко Д. А. Покарання як соціальне та правове явище: філософсько-правові аспекти / Д. А. Овчаренко. – Київ : Паливода А. В., 2015. – 266 с.

14. Иванов В. П. Человеческая деятельность – познание – искусство / В. П. Иванов. – Київ : Наук. думка, 1977. – 252 с.

15. Геґель Г. В. Ф. Основи філософії права, або Природне право і державознавство / Г. В. Ф. Геґель. – Київ : Юніверс, 2000. – 336 с.

16. Новіков Б. В. Філософія як теорія і методологія творчості / Б. В. Новіков // Сучасна українська філософія: традиції, тенденції, інновації : зб. наук. пр. / відп. ред. А. Є. Конверський, Л. О. Шашкова. – Київ : Київ. ун-т, 2011. – С. 180–192.

17. Шинкарук В. И. Гуманизм диалектико-материалистического мировоззрения / В. И. Шинкарук, А. И. Яценко. – Київ : Политиздат Украины, 1984. – 255 с.

18. АД 242. Історія мужності, братерства та самопожертви. – Харків : Клуб сімейн. дозвілля, 2016. – 352 с.

19. Табачковський В. Г. У пошуках невтраченого часу (Нариси про творчу спадщину українських філософів-шістдесятників) / В. Г. Табачковський. – Київ : Парапан, 2002. – 300 с.

20. Алексеев С. С. Линия права / С. С. Алексеев. – М. : Статут, 2006. – 456 с.

21. Гегель Г. В. Ф. Наука логики / Г. В. Ф. Гегель // Энциклопедия философских наук. – М. : Мысль, 1974. – Т. 1. – 452 с.

22. Бандура О. О. Філософія права як система (деякі загальні міркування) / О. О. Бандура // Юриспруденція у формуванні правової держави та громадянського суспільства: зб. матеріалів Міжнар. юрид. наук.-практ. конф. (Київ, 6 жовт. 2016 р.). – Київ : АртЕк, 2016. – 169 с.

REFERENCES

1. Pavlyshyn, O.V. (2004). *Pravova prakseoloohiia: praktychno-prykladni aspekty filosofii prava* [Legal praxeology: a practical-applied aspect of the freedom of law]. *Derzhava i pravo, Power and Law*, 24, 75-81 [in Ukrainian].

2. Pavlyshyn, O.V. (2011). *Semiotychnyi analiz prava v konteksti prakseoloohichnykh doslidzhen* [Semiotic law analysis in the context of praxis research]. *Filosofski ta metodologichni problemy prava, Philosophical and methodological problems of law*, 1, 48-56 [in Ukrainian].

3. Pavlyshyn, O.V. (2014). *Pravova prakseoloohiia yak haluz filosofii prava* [Legal praxeology as a branch of the philosophy of law]. *Mizhnarodna politseiska*

entsyklopediia, International Police Encyclopedia. (Vols. 1-8), (pp. 735-736). V.V. Cherniei, V.Ya. Tatsii, Yu.S. Shemshuchenko, & Yu.I. Rymarenko. Kyiv: Atika [in Ukrainian].

4. Pavlyshyn, O.V. (2014). Pravova prakseolohiya: predmet, metodolohiya ta spivvidnoshennya z sumizhnymy haluzyamy znannya [Legal praxeology: subject, methodology and relations with related branches of knowledge]. *Mizhnarodna politseiska entsyklopediia, International Police Encyclopedia*. (Vols. 1-8), (pp. 736-737). V.V. Cherniei, V.Ya. Tatsii, Yu.S. Shemshuchenko, & Yu.I. Rymarenko. Kyiv: Atika [in Ukrainian].

5. Pavlyshyn, O.V. (2014). Prakseolohichniy metod ta mozhlyvosti yoho zastosuvannia do analizu pravovykh yavlyshch i protsesiv [Practical method and possibilities of its application to the analysis of legal phenomena and processes]. *Mizhnarodna politseiska entsyklopediia, International Police Encyclopedia*. (Vols. 1-8), (p. 752). V.V. Cherniei, V.Ya. Tatsii, Yu.S. Shemshuchenko, & Yu.I. Rymarenko. Kyiv: Atika [in Ukrainian].

6. Pavlyshyn, O.V. (2014). Prakseolohichno-pravovi doslidzhennia: osnovni napriamy [Practical-legal research: main directions]. *Mizhnarodna politseiska entsyklopediia, International Police Encyclopedia*. (Vols. 1-8), (pp. 752-754). V.V. Cherniei, V.Ya. Tatsii, Yu.S. Shemshuchenko, & Yu.I. Rymarenko. Kyiv: Atika [in Ukrainian].

7. Pavlyshyn, O.V. (2008). Prakseologicheskii podhod k issledovaniiu pravovykh yavlenii [Praxeological approach to the study of legal phenomena]. *Aktualnye problemy razvitiia pravovoi sistemy gosudarstva: rossiiskii i mejdunarodnyi opyt, Actual problems of development of the legal system of the state: Russian and international experience*. A.K. Chernenko (Ed.). Novosibirsk: Izd-vo NGUEU [in Russian].

8. Pavlyshyn, O. (2014). International cooperation in higher legal education: praxeological and semiotics of law approaches. *Poland and Ukraine in the Era of Transformation*. Przemysł: PRO CARPATHIA.

9. Pavlyshyn, O.V. (2017). Pravova prakseolohiia [Legal praxeology]. *Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia, Great Ukrainian Law Encyclopedia*. (Vols. 1-20). Kharkiv: Ptavo [in Ukrainian].

10. Husariev, S.D. (2005). *Yurydychna diialnist: metodolohichni ta teoretychni aspekty [Legal activity: methodological and theoretical aspects]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

11. Andreiev, D.V. (2013). *Vzaiemodiia vlady ta hromadskosti: mekhanizm sotsialno-pravovoi komunikatsii [Interaction of the authorities and the public: the mechanism of social and legal communication]*. Kyiv: Biznespolihraf [in Ukrainian].

12. Nevidomyi, V.I. (2011). *Samoorganizatsiia prava ta lehytymnist osnovnoho zakonu [Self-organization of the law and the legitimacy of the basic law]*. Kyiv: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t [in Ukrainian].

13. Ovcharenko, D.A. (2015). *Pokarannia yak sotsialne ta pravove yavlyshche: filosofsko-pravovi aspekty [Punishment as a social and legal phenomenon: philosophical and legal aspects]*. Kyiv: Palyvoda A.V. [in Ukrainian].

14. Ivanov, V.P. (1977). *Chelovecheskaia deiatelnost - poznanie - iskusstvo [Human activity - knowledge - art]*. Kyiv: Nauk. dumka [in Russian].

15. Hegel, H.V.F. (2000). *Osnovy filosofii prava, abo Pryrodne pravo i derzhavna nauka [Fundamentals of the Philosophy of Law, or Natural Law and State Studies]*. Kyiv: Yunivers [in Ukrainian].

16. Novikov, B.V. (2011). *Filosofia yak teoriia ta metodolohiia tvorchosti [Philosophy as a theory and methodology of creativity]. Suchasna ukrainska filosofii: tradytsii, tendentsii, innovatsii, Modern Ukrainian Philosophy: Traditions, Trends, Innovations*. A.Ye. Konverskyi, L.O. Shashkova (Eds.). Kyiv: Kyiv. un-t [in Ukrainian].

17. Shinkaruk, V.I., & Yacenko, A.I. (1984). *Gumanizm dialektiko-materialisticheskogo mirovozzreniia [The humanism of the dialectical-materialistic worldview]*. Kyiv: Politizdat Ukrainy [in Russian].

18. AD 242. *Istoriia muzhnosti, braterstva ta samopozhertvy [BP 242. History of courage, brotherhood and self-sacrifice]*. Kharkiv: lub simein. dozvillia [in Ukrainian].

19. Tabachovskyi, V.H. (2002). *U poshukakh nevtrachenoho chasu (Narysy pro tvorchu spadshchynu ukrainskykh filosofiv-shistdesiatnykiv) [In search of unlucky time (Essays on the creative heritage of the Ukrainian philosophers of the sixties)]*. Kyiv: Parapan [in Ukrainian].

20. Alekseev, S.S. (2006). *Liniia prava [Line of law]*. Moscow: Statut [in Russian].

21. Gegel, G.V.F. (1974). *Nauka logiki [Science of Logic]. Enciklopediia filozofskih nauk, Encyclopedia of Philosophical Sciences*. Moscow: Mysl [in Russian].

22. Bandura, O.O. (2016). *Filosofii prava yak systema (deiaki zahalni mirkuvannia) [Philosophy of law as a system (some general considerations)]. Yurysprudentsiia u formuvanni pravovoi derzhavy ta hromadianskoho suspilstva, Jurisprudence in the formation of the rule of law and civil society: Proceedings of the International Legal Scientific and Practical Conference*. Kyiv: ArtEk [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 18.09.2017

Bandura O. – *Doctor of Philosophy, Professor, Professor of the Department of Philosophy of Law and of Legal Logic of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine*

Praxiology of Law as the Constituent of Philosophy of Law

The basic lines of praxiology of law (as sciences about activity of legal man, that is about legal activity) are exposed. The special attention is spared to the mutual copulas of legal praxiology with other philosophical-legal disciplines. Legal praxiology is the constituent of legal anthropology, and here legal activity is the substantial factor of development of man as a legal creature. A legal axiology can be understood as part of legal praxiology, in fact research of the aims of legal activity and their copulas with legal values (that checked up and improved in the

process of legal activity) must take into account in industry of legal praxiology. Legal praxiology has close copulas with legal ontology: legal existence is created and developed by a man in the process of his legal activity, and here actual legal activity comes true in space of present legal existence, thus, depends on it. Legal praxiology is organically related also to the legal gnosiology – cognitive activity in a legal sphere is the constituent of legal activity in general, and a theory of legal activity is the result of corresponding cognitive procedures. Thus, legal praxiology comes forward as a necessary constituent of legal philosophy as a single dialectical system.

Keywords: philosophy of law, praxiology of law (legal praxiology), legal activity, dialectics.